

МРНТИ 15.81.21

<https://doi.org/10.51889/2022-1.1728-7847.28>

А.Қ. Сайлауова¹, Б.М. Мажинов¹

¹Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті, Алматы, Қазақстан
Arzhansailauova4@gmail.com

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ БЕЙНЕЛІ ЕСТЕ САҚТАУЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҮЗЕТУ

Аңдатпа

Психикалық дамуы тежелген балаларды дамыту мәселелері арнайы педагогикада кеңінен зерттелген тақырыпқа айналып отыр. Алайда бейнелі есте сақтауды дамыту және оны педагогикалық түзету шаралары зертеуді талап ететін мәселе екені сөзсіз.

Статистикалық мәліметтерге көз жүгіртер болсақ, психикалық дамуы тежелген балалардың қатары артып келеді. Сондықтан бұл мәселе назар аударуға тұрарлық тақырып болып саналады. Бұл мәселе қазіргі уақытта өзекті болып табылады. Біздің мақалада ПДТ балалардағы бейнелі есте сақтауын түзету туралы қарастырдық.

Кілт сөздер: психикалық дамудың тежелуі, бейнелі есте сақтау, педагогикалық түзету, арнайы педагогика, түзете – дамыту жұмыстары.

А.К. Сайлауова¹, Б.М. Мажинов¹

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОРРЕКЦИЯ ОБРАЗНОЙ ПАМЯТИ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация

Вопросы развития детей с задержкой психического развития становятся предметом широкого изучения в специальной педагогике. Однако развитие образной памяти и меры ее педагогической коррекции, несомненно, являются проблемой, требующей изучения.

Если посмотреть статистические данные, то растет число детей с задержкой психического развития. Поэтому этот вопрос считается предметом, заслуживающим внимания. данная проблема в настоящее время является актуальной. в нашей статье, мы рассмотрели о коррекции исправлении образной памяти у детей с ЗПР.

Ключевые слова: задержка психического развития, образная память, педагогическая коррекция, специальная педагогика, коррекционно-развивающая работа.

А.К. Sailauova¹, B.M.Mazhinov¹

PEDAGOGICAL CORRECTION OF IMAGE MEMORY IN CHILDREN WITH MENTAL RETARDATION

Abstract

Questions of the development of children with mental retardation are becoming the subject of extensive study in special pedagogy. However, the development of imaginative memory and the measures of its pedagogical correction are undoubtedly a problem that requires study.

If you look at the statistics, the number of children with mental retardation is growing. Therefore, this issue is considered a subject that deserves attention. This problem is currently relevant. In our article, we considered the correction of the correction of imaginative memory in children with mental retardation.

Keywords: *mental retardation, image memory, pedagogical correction, Special pedagogy, correctional and developmental work.*

Кіріспе.

Адамзат ертеден бері оқиғаларды көру, есту, жанасу, дәм мен иіс сезу арқылы есте сақтауға бейімделген. Есте сақтау үшін жазбаға түсіру және есте сақтауға арналған көмекші құралдарды пайдалану ғылым жетістіктерінен кейін пайда болған құбылыстар. Бейнелі есте сақтау суреттер мен сезінулер арқылы ақпаратты қабылдауға және есте сақтауға көмектеседі [1].

Адамдар ақпаратты есте сақтау керек, бұл табиғи нәрсе. Туылғаннан бастап бейнелі есте сақтау қабілеті барлық балаларда жақсы дамыған, бірақ жасына қарай үнемі дамып және толықтырылып отырады. Мамандардың зерттеулері көрсеткендей, оқиғаларды жиі елестететін және бейнелейтін адамдар ұзақ және тұрақты жаттығулар болған жағдайда әр күнін еске түсіре алады [2].

Арнайы педагогика саласында бейнелі есте сақтау баланың танымдық саласының даму деңгейін көрсететін жады түрі болып табылады. Сондықтан, бейнелі жадыны дамыту және түзету шаралары үнемі зерттеліп келеді.

Бейнелі жадтың түрлері

Көру. Адам ақпаратты суреттермен қабылдайды, мысалы, жақын досының беті, жарнамалық плакат, үйдің жанындағы орындық және т. б.

Есту. Есте сақтау сүйікті әннің дыбысымен, құстардың шырылдауымен, досының дауысымен, машиналардың шуымен және т. б. түсіндіріледі.

Дәмі. Сусынның дәмі, десерттің тәттілігі, бұрыштың ащы дәмі, лимон қышқылы және т. б. есте сақталады.

Иіс сезу. Таныс иістерді тану арқылы заттар мен құбылыстарды есте оңай сақтайды.

Тактильді. Сондай-ақ, сенсорлық оқиғаларды есте сақтауға мүмкіндік береді [3].

Бейнелі есте сақтаудың жоғарыда келтірілген түрлері ерекше білімді қажет ететін балалар тобының барлық санатында бұзылған деп айтуға болады. Соның ішінде психикалық дамуы тежелген балалардың үлес салмағы басым екені өзекті мәселеге айналып отыр.

Әр түрлі материалдарды айту және қайталау кезінде субъектілер жасаған есте сақтау қателерінің өзіндік ерекшеліктері бар. Көрнекі материалды тыңдау және айту кезінде ПДТ балалар кескінді ерікті түрде көбейту және басқалармен салыстыру, суреттерде ұқсастық пен айырмашылықты табу қажет болатын тапсырмаларда үлкен қиындықтарға тап болады. Сондықтан, кейбір жағдайларда психикалық дамуы тежелген балаларда бейнелі есте сақтаудың төмен тиімділігі олардың сөйлеу-ойлау белсенділігінің қалыптасуындағы артта қалумен және өзіндік ерекшелігімен, еріксіз және ерікті есте сақтау мен көбею процестерімен түсіндірілуі мүмкін деп болжау керек [4].

Ауызша материалды талдау кезінде балалар есте сақтаудың жанама әдістерін қолдануда қиындықтарға тап болады. ПДТ балалар ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді есте сақтау қабілетінің төмендеуімен, ерікті және еріксіз есте сақтаумен және есте сақтау қабілетінің жеткіліксіздігімен сипатталады.

ПДТ балалармен түзету жұмыстары жеке, тұлғаға бағытталған болуы керек. Есте сақтау процесінің тиімділігін арттыру бойынша түзету жұмыстары мектепке дейінгі білім беру мекемесінде өткізілетін барлық сабақтарда жүзеге асырылуы мүмкін [5].

Бейнелі есте сақтау қабілеті төмен және орташа балалар ерікті түрде еске түсіруге тырыспайды. Балалар тактильді жанасулардан қашады және есте сақтаудың бұл түрін мүлдем қолданбайды. Бейнелі есте сақтау – маңызды психикалық функциялардың бірі. Бұл адамның жеке тәжірибесін, оның сөйлеуін, ойлауын, эмоцияларын, моторикасын қалыптастырудың негізі. Жад табысты және нәтижелі жұмыс үшін қажетті білімнің

жинақталуын қамтамасыз етеді, жеке тұлғаны оқыту мен дамытудың, оның жеке басын қалыптастырудың міндетті шарты болып табылады.

Шетелдік авторлар психикалық дамудың тежелуінің негізгі себебі орталық жүйке жүйесінің минималды зақымдануы деп санайды. Бірақ бұл зерттеушілер балалардың бұл санатын зияты зақымданған балалардан зияткерлік тест нәтижелері бойынша 26 ұпайға жоғары екендігін анықтаған.

А. Херттың зерттеуі бойынша, психикалық дамудың тежелуінің пайда болу себебі алғаш рет мінез – құлық пен эмоционалды – еріктік саланың бұзылуы деп аталды. Автор баланың жеке дамуын түзетуге мұқият назар аудару қажеттілігін атап өтті. А. Херт баланың сәттілікке жету жағдайларын жасау керек екенін, кез-келген жаттығу кезінде балаға әртүрлі және тартымды материалдарды ұсыну керек, баланы ересек адамның көмегін сұрауға және қабылдауға үйрету керек екенін айтты.

Талқылау.

З.И. Калмыкованың зерттеулерінде проблемалық нұсқаулардағы міндеттерді орындау кезінде ПДТ бар балалардың қиындықтары сипатталған. Ал, басқа авторлар ойлау процестерінің инерттілігін, антиципациялық талдаудың қалыптаспауын, ойлау операцияларының қозғалғыштығының жетіспеушілігін атап өтті. Көптеген авторлар ПДТ балалардағы психикалық операциялардың дамуының гетерогенділігін атап өтеді. Мұның бәрі ПДТ формасы мен ауырлығын ескере отырып, балалардағы ойлауды талдауға сараланған тәсілдің қажеттілігін көрсетеді [6].

З. М. Истомина дамудың алғашқы кезеңдерінде есте сақтау қабылдау процесіне кіретінін, кейіннен еріксіз болатындығын атап өтті. Бала есте сақтау мақсатын қалай қою керектігін білмейді және ересектерге берілген мнемоникалық тапсырманы қабылдамайды. П. И. Зинченко атап өткендей, белсенді қызметке кіретін материал еріксіз есте қалады. Есте сақтау объектілерді сөзбен атауға, олардың балаларға тартымдылығына әсер етеді [7].

Психикалық дамуы тежелген балалардың бейнелі есте сақтау қабілетін дамыту үшін материалды таңдау да маңызды. Мектеп жасына дейінгі балалар абстрактілі геометриялық фигураларға қарағанда олардың өмірлік тәжірибесіне (заттар, суреттер) қатысты заттар мен құбылыстарды жақсы есте сақтайды. Осыған байланысты, мектеп жасына дейінгі ПДТ балалармен жұмыс істейтін мұғалімдер өз сабақтарында ойын сәттерін мүмкіндігінше жиі қолданады, ал есте сақтау үшін ұсынылған материал нақты бейнеленіп, сабақта ұсынылуы керек.

Қалыпты даму деңгейі бар және психикалық дамуы тежелген балалардағы ересек мектеп жасына дейінгі жастағы ерікті және еріксіз есте сақтауға салыстырмалы талдау мыналарды бөлуге мүмкіндік берді

Түзету және дамыту жұмыстары неғұрлым ерте басталса, оның нәтижесі соғұрлым тиімді болатыны дәлелденді.

Ерікті есте сақтауды қалыптастыру балалардың жоғарыда аталған санаттарымен жұмыс жасауда ерекше назар аудару керек. Бұл олардың есте сақтау қабілетін, ақыл-ой белсенділігін, ақыл-ой дамуын дамыту үшін қажет.

Психикалық дамуы тежелген балалардың есте сақтауын дамыту кезінде төмендегі жайттарды ескеру қажет.

Уақытында басталған түзету жұмыстары ПДТ балаларда есте сақтаудың барлық түрлерін қалыптастыруда үлкен маңызға ие. Түзету жұмыстары неғұрлым ертерек басталса, оның нәтижесі соғұрлым тиімді болады.

Бұл жұмыстағы маңызды бағыт-мәселені шешуге жағымды эмоционалды қатынасты қалыптастыру [8, 9].

Осы санатпен педагогикалық жұмысты жалпы әлеуметтік әл-ауқатқа бағыттау қажет.

Түзету және дамыту жұмыстарын ұйымдастырған кезде белгілі бір функциялардың, дағдылардың даму ерекшелігі мен жетіспеушілігін ескеру қажет [10].

Адамның жады жаңа материал әрқашан бұрыннан белгілі болатындай етіп жасалған. Кез-келген жаңа материалды ұсынған кезде, жаңа ақпаратта таныс ақпарат 30 пайыз болса, есте сақтау сәтті болатындығын есте ұстаған жөн. Күрделі жаңа материалды түсіндіру балаға белгілі болған нәрсеге жүгінуден басталуы керек.

Егер баланың белсенділігін арттырар болсақ, оның бейнелі есте сақтау қабілеті артады. Бұл моторика мен есте сақтау қызметінің байланысты болуымен түсіндіріледі [11].

Психологияда «басталу және аяқталу әсері» белгілі. Сабақтың басында және соңында талқыланған ақпарат ең сәтті есте қалады. Бұл жағдайда баланың назарын ең маңыздысына аудару керек. Мысалы, есте сақтау үшін көркем бейнелер, көрнекіліктер, әуендер мен ойындарды пайдалану тиімді болып табылады [12, 13].

Жоғарыда келтірілген әдістердің тиімділігін бақылау үшін жалпы білім беретін мектеп оқушыларымен есте сақтаудың деңгейін арттыру мақсатында сынақ сабағын өткіздім. Есте сақтаудың тиімділігі баланың функционалды жағдайына байланысты екендігіне көз жеткіздім. Жадқа ең көп жүктемені қажет ететін сабақтар күннің бірінші жартысында жасалынды және жүктеме үнемі ауысымдылық қағида бойынша жасалынды. Түзету жоспары мен баланың жүктемесін алдын – ала сәйкестендіру маңыздылығы осы тұстан көрінеді [14].

Психикалық дамуы тежелген балалардың бейнелі есте сақтауын дамыту кезінде олардың жасы, жеке даму ерекшеліктері мен жалпы дамыту қағидалары ескерілуі тиіс [15].

А. Грушки мен Е. Нечки атап өткендей шығармашылық потенциал мен есте сақтау белсенділігінің ассоциативтілігі арасындағы байланысты көрсетті. Мысалы, тестіленушілердің шығармашылық потенциалы аз шығармашылық потенциалмен салыстырғанда жақын және алыс одаққа көбірек бейімділікпен, сондай-ақ байланыстырудың ұзақтығымен сипатталды. Сонымен қатар, олар атап өткендей және шығармашылық потенциалдағы жеке айырмашылықтар семантикалық желінің күрделілігімен, яғни түйіндерді біріктіретін байланыстар санымен қалыптасады деп санайды [16].

Ғалымдар И. П. Бучкина, Г. В. Грибанова, Е. Г. Дзугкоева, И. А. Конева және тағы да сол сияқты психикалық дамуы тежелген балалардың өзін-өзі бағалауының ерекшеліктерін қарастыра отырып, ПДТ бар оқушылар өзін-өзі бағалаудың төмен деңгейімен, шағымдардың жеткіліксіз деңгейімен ерекшеленеді: бейімділік-сәтсіздіктерге жауап қайтарылуының әлсіздігі, жетістіктерді асыра бағалау, сондай-ақ ягоизмнің биік деңгейде болуы [17; 18].

Қорытынды.

Сабақтың барысын және қорытындысын шығара отырып, сабақтарды психикалық дамуы тежелген балалармен де өткізуге болады деген шешімге келдім. Психикалық дамуы тежелген балалармен жұмыс істейтін мұғалім осы санаттағы балаларда есте сақтаудың барлық түрлерінің өнімділігінің төмендігінің себептері екенін есте ұстауы керек:

Ерікті есте сақтауды қалыптастырудағы қиындықтарды жеңу үшін ерікті реттеу тарапынан келесі әдістерді қолдануға болады:

Баланың есте сақтауы мен қимыл – қозғалысын үйлестіру үшін нақты тапсырмалар беру.

Нұсқаулықты түсіндіру, ересек адамға, содан кейін балаға қайталау арқылы есте сақтау жұмыстарын үнемі жасату.

Баланы әрекетке қосу, нұсқауларды көрсетіліммен үйлестіру.

Баланы ересек адаммен бірлескен әрекетке қосу.

Бұл қағидалар менің бақылау жұмыстарымның және өткізген сабақтарымның нәтижесінде сараланған шаралар қатары болып саналады.

Қорыта айтқанда, ПДТ кезіндегі бейнелі есте сақтаудың маңыздылығы оның қимыл – қозғалысын, логикасын, сөйлеу тілін дамытумен қатар жүреді деп айта аламыз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. *Aktuälnye problemy diagnostiki zaderjki psihicheskogo razvitia detei. /Pod red. K.S. Lebedinskoj/ - M., 2012*
2. *Vvedenie v psihologiu./ Pod red. A.V. Petrovskogo. - M., 2016.*
3. *Vygotski L.S. Pämät i ee razvitie v detskom vozraste. Hrestomatia po obşei psihologii. Psihologia pamäti. - M., 2018.*
4. *Deti s vremennymi zaderjkami razvitia / pod red. T.A. Vlasovoi, M. S. Pevzner. - M., 2011.*
5. *Deti s zaderjkoi psihicheskogo razvitia. / Pod red. T.A. Vlasovoi, V.İ. Lubovskogo, N.A. Sypinoi. - M., 2014.*
6. *Defektologia. Slovär - spravochnik. / Pod red. Puzanova / - M., 2016.*
7. *Diagnostika i koreksia zaderjki psihicheskogo razvitia u detei / Pod red. S.G. Şevchenko. - M., 2011*
8. *Egorova T.V. Osobenosti pamäti i myşlenia mladşih şkölnikov, otstaiuşih v razvitii. - M., 2013.*
9. *Lubovski V.İ. Psihologicheskie problemy diagnostiki anomälno go razvitia. - M., 2005.*
10. *Lubovski V.İ. Psihologicheskie problemy diagnostiki anomälno go razvitia detei. ? M., 2018.*
11. *Denisova, Use of information and communication technologies in speech therapy for development of phonemic imaginations of younger school students with heavy violations of the speech*
12. *Luria A.R. Vnimanie i pämät. - M., 2016.*
13. *Nemov R.S. Psihologia v 3-h knigah. Kniga 1, Obşie osnovy psihologii. M., 2017.*
14. *Nemov R.S. Psihologia v 3-h tomah. - M., 1993.*
15. *Defektologia. Slovär – spravochnik II tom / Pod red. Puzanova / - M., 2008*
16. *Gruszka A., Necka E. Priming and Acceptance of Close and Remote Associations by Creative and Less Creative People // Creativity Research Journal. Vol. 14, No. 2. P. 193-205*
17. *Chambers J. R., Suls J. The role of egocentrism and focalism in the emotional intensity bias // Journal of Experimental Social Psychology. 2007. № 43. P. 618–625.*
18. *Kruger J., Burrus J. Egocentrism and focalism in unrealistic optimism (and pessimism) // Journal of Experimental Social Psychology. 2004. № 40 (3), pp. 332–340*